

Ks. Maciej Olczyk

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

## Wokół duszpasterskich wytycznych Konferencji Episkopatu Polski do Adhortacji *Amoris laetitia*

The Pastoral Guidelines of the Polish Episcopate Conference  
for the *Amoris laetitia* Exhortation

8 czerwca 2018 r. na 379. zebraniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski w Janowie Podlaskim biskupi przyjęli *Wytyczne pastoralne do Adhortacji „Amoris laetitia”*<sup>1</sup>. Dokument był oczekiwany z dużym zainteresowaniem tak przez duszpasterzy, jak i wiernych oraz media, przede wszystkim ze względu na zróżnicowanie poglądów w odniesieniu do VIII rozdziału adhortacji. Różnice w interpretacji tego rozdziału ujawniły się w opublikowanych wcześniej wytycznych innych episkopatów (Niemcy, Malta, list biskupów z Buenos Aires).

Do wytycznych poszczególnych episkopatów – podobnie zresztą jak do samej adhortacji – większość komentatorów podeszła z uwagą skoncentrowaną przede wszystkim na kwestii budzącej wiele emocji i polemik, czyli na możliwości dopuszczenia do przyjmowania Komunii Świętej przez osoby rozwiedzione żyjące w nowych związkach. Wiemy dobrze, że przykładowo episkopaty Niemiec czy Malty dopuściły pod ściśle określonymi warunkami taką możliwość. W kontekście pojawienia się takich rozwiązań z dużym napięciem oczekiwano, nie tylko w Polsce, na stanowisko polskiego episkopatu.

Dokument KEP powstawał przez dłuższy czas, poddawany był zmianom redakcyjnym, by wreszcie w czerwcu 2018 r. ujrzeć światło dzienne. Jego treść – jak to zresztą bywa w przypadku doniosłych problemów moralnych i pastoralnych – podzieliła odbiorców. W kręgach progresywnych uznano go za bardzo zachowawczy, w konserwatywnych z kolei oceniany był jako zawierający stwierdzenia nieprecyzyjne

<sup>1</sup> Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne pastoralne do Adhortacji „Amoris laetitia”* [dalej: *Wytyczne*], [online], [dostępny: <https://episkopat.pl/biskupi-potrzeba-sluzby-malzenstwu-i-rodzinie-oraz-osobom-w-zwiazkach-niesakramentalnych/>], [dostęp: 09.10.2018].

i mogące otwierać pewne furtki liberalnych interpretacji. Wreszcie nie brakowało również głosów, że *polskim hierarchom udało się znaleźć równowagę pomiędzy towarzyszeniem i współczuciem a pozostaniem wiernym tradycyjnemu nauczaniu*<sup>2</sup>.

Już sama różnica ocen dokumentu zachęca do zapoznania się z nim. Ważniejszą jednak motywacją do pochylenia się nad *Wytycznymi* jest ich merytoryczna wartość jako dokumentu orientującego refleksję doktrynalno-pastoralną na temat duszpasterstwa małżeństw i rodzin w polskim Kościele. Spójrzmy zatem pokrótce na zasadnicze treści *Wytycznych*.

Dokument składa się ze wstępu, czterech punktów i zakończenia. Wspomniane punkty, stanowiące cztery części *Wytycznych*, poświęcone są następującym zagadnieniom:

1. Zasadnicze akcenty nauczania papieża Franciszka;
2. „Radość miłości” w małżeństwie i rodzinie;
3. Nowe impulsy duszpasterskie;
4. Wezwanie do pastoralnego rozeznania i logika integracji w świetle VIII rozdziału *Amoris laetitia*.

Przyjrzyjmy się teraz nieco bliżej treści poszczególnych punktów dokumentu.

### **Zasadnicze akcenty nauczania papieża Franciszka**

Biskupi polscy przypomnieli intencję papieża Franciszka, który pisząc Adhortację *Amoris laetitia*, nie miał zamiaru zrywać z dotychczasowym nauczaniem Kościoła, lecz stosując „hermeneutykę ciągłości”, pragnął je zachować, dokonując koniecznych aktualizacji. Adhortacja *Amoris laetitia* uwzględniła zatem i dopełnia wcześniejsze wypowiedzi Magisterium zawarte w takich dokumentach, jak *Humanae vitae*, *Familiaris consortio*, *Reconciliatio et Paenitentia*, *Veritatis splendor*, *Deus caritas est*, *Sacramentum caritatis*. Dlatego biskupi polscy zachęcają do przyjęcia zawartego w *Amoris laetitia* nauczania papieża Franciszka, który *konsekwentnie realizuje dzieło odnowy Kościoła w duchu Chrystusowej Ewangelii*<sup>3</sup>. Biskupi

<sup>2</sup> Z opinii Filipa Mazurezaka przygotowanej dla Catholic World Report zamieszczonej w artykule: A. Stelmach, *Między rozeznawaniem a tradycją. Media o wytycznych do „Amoris laetitia”*, [online], [dostępny: [https://www.pch24.pl/miedzy-rozeznawaniem-a-tradycja-media-o-wytycznych-do-amoris-laetitia,60936\\_i.html](https://www.pch24.pl/miedzy-rozeznawaniem-a-tradycja-media-o-wytycznych-do-amoris-laetitia,60936_i.html)], [dostęp: 9.10.2018].

<sup>3</sup> *Wytyczne*, 1.

przypomnieli, że nauczanie Franciszka nie podważa nauczania jego poprzedników, potwierdza konieczność istnienia w Kościele jedności doktryny i działania, ale jednocześnie przytoczyli papieską opinię, że wspomniana jedność nie wyklucza istnienia *różnych sposobów interpretowania pewnych aspektów nauczania lub niektórych wynikających z niego konsekwencji*<sup>4</sup>. Z przesłania całości dokumentu wynika, że zacytowane zdanie Franciszka na pewno nie może dotyczyć kwestii fundamentalnych, aby *nie pomniejszać wartości ewangelicznego ideału*<sup>5</sup>, lecz wspomniane *różne sposoby interpretowania* odnosić się mają raczej do zróżnicowania modeli duszpasterskiego towarzyszenia, rozeznawania i włączania do wspólnoty.

Polscy biskupi przytaczają opinię papieża Franciszka, że nie powinno się *zastępować lokalnych episkopatów w rozeznawaniu problemów wylaniających się na ich terytoriach*<sup>6</sup>. W jakim zatem sensie rozumieją oni postulowaną przez Franciszka „decentralizację” w Kościele? Biskupi polscy dali do zrozumienia poprzez *Wytyczne*, iż episkopaty lokalne nie są uprawnione do zmian doktrynalnych, lecz do proponowania rozwiązań pastoralnych, mogących różnić się ze względu na lokalne uwarunkowania, ale zawsze pozostających w zgodzie z ewangelicznym orędziem. Podstawą refleksji na temat małżeństwa i rodziny pozostaje słowo Boże oraz spojrzenie Jezusa na te dwie rzeczywistości. Ponadto w rozważaniach na temat ludzkiej miłości pamiętać należy o pierwszeństwie i skuteczności Bożej łaski oraz o stopniowości i dynamicznym charakterze ludzkiego doświadczenia miłości<sup>7</sup>.

Właśnie to ludzkie doświadczenie miłości stanowi dla papieża Franciszka szczególny punkt zainteresowania, gdyż świadomość ludzkiej słabości, upadków, problemów w przeżywaniu miłości ma obudzić w Kościele nowe *misyjne wyjście* ku ludziom dzisiejszych czasów z czułością i miłosierdziem, aby okazać bliskość Kościoła-Matki i jego otwartość dla wszystkich osób doświadczających niepowodzeń, porażek, cierpienia, żyjących w sytuacjach trudnych, odbiegających od ewangelicznego ideału. Kościół jest powołany do tego, aby zrozumieć, przyjąć, pocieszyć, towarzyszyć, a przede wszystkim włączyć<sup>8</sup>.

<sup>4</sup> Franciszek, *Amoris laetitia*, 3 [dalej: AL].

<sup>5</sup> AL, 308.

<sup>6</sup> *Wytyczne*, 1.

<sup>7</sup> Por.: *Wytyczne*, 1.

<sup>8</sup> Por.: AL, 312.

## „Radość miłości” w małżeństwie i rodzinie

Biskupi polscy przypomnieli stwierdzenie obecne w Adhortacji *Amoris laetitia*, że *radość miłości (amoris laetitia) przeżywana w rodzinach jest także radością Kościoła*<sup>9</sup>. Aby tej radości nigdy w rodzinach nie brakowało, potrzeba świadomego i skutecznego działania duszpasterskiego, które zapewni przygotowanie do małżeństwa, towarzyszenie małżonkom i rodzinom, ich umacnianie i podniesienie na duchu w sytuacjach kryzysowych. Kościół w Polsce już od lat 50. ubiegłego wieku wypracował przeróżne formy duszpasterstwa narzeczonych, małżonków i rodzin. Należy je docenić i doskonalić. Na tej drodze doskonalenia pomocne mogą być cztery istotne postawy duszpasterskie proponowane przez papieża Franciszka: przyjąć, towarzyszyć, rozeznawać, integrować<sup>10</sup>. Co bliżej mogą oznaczać te cztery „słowa klucze”?

### a) Przyjąć

- naśladować Chrystusa, wszystkim wychodzić naprzeciw, nie pomijając nikogo;
- działać z czułością i miłosierdziem;
- proponować pełny ideał Ewangelii i nauczania Kościoła, mając jednak współczucie dla słabych i unikać osądów surowych i niecierpliwych.

### b) Towarzyszyć

- na wzór drogi do Emaus przyłączyć się do wędrujących na drogach życia, iść razem;
- towarzyszyć etapom wzrastania;
- prowadzić duszpasterstwo więzi;
- towarzyszyć w doświadczeniach dotkliwych.

### c) Rozeznawać

- pamiętać, że rozeznanie jest łaską;
- polega na badaniu przed Bogiem dróg życia;
- pomocą mogą służyć: ludzka wiedza egzystencjalna, psychologiczna, socjologiczna czy moralna;
- w rozeznawaniu ważną rolę mają do odegrania rozum i roztropność, ale głównie chodzi o dostrzeżenie *tajemnicy jedynej i niepowtarzalnego planu, jaki Bóg ma dla każdego*<sup>11</sup>;

<sup>9</sup> *Wytyczne*, 2.

<sup>10</sup> Por.: AL, 291–312.

<sup>11</sup> *Wytyczne*, 2.

- celem rozeznania jest: uświadomienie sobie własnej sytuacji i znalezienie możliwych (w tej sytuacji) dróg dawania odpowiedzi Bogu;
  - w rozeznawaniu pomocne może być prawo stopniowości, które bierze pod uwagę fakt, że człowiek poznaje, miłuje i czyni dobro moralne odpowiednio do etapów swojego rozwoju<sup>12</sup>;
  - rozeznanie może odkryć i uwzględnić okoliczności zmniejszające odpowiedzialność moralną za popełnione zło<sup>13</sup>.
- d) Integrować
- rolę kluczową powinna odgrywać *logika włączania* do wspólnoty, a nie *usuwania na margines*. Jest to droga Jezusa: okazywanie miłosierdzia i integracja.

### Nowe impulsy duszpasterskie

Zdaniem polskich biskupów wskazane powyżej kryteria działania duszpasterskiego stanowią swoiste nowe impulsy dla pastoralnej troski Kościoła. Zasadniczo dotyczą one trzech grup adresatów: narzeczonych, małżonków oraz osób, które znalazły się w sytuacjach trudnych lub tzw. nieregularnych. Postulują w stosunku do powyższych grup następujące działania pastoralne:

- a) W duszpasterstwie narzeczonych:
- pomagać w odkrywaniu wartości drogi małżeńskiej;
  - podkreślać znaczenie formacji moralnej (cnót), w tym cnoty czystości jako warunku rozwoju miłości oblubieńczej;
  - ukazywać małżeństwo jako powołanie;
  - przepowiadać kerygmat;
  - starać się, aby przekaz tych treści był atrakcyjny i przyjazny, wciągający młodych w Boży plan dotyczący małżeństwa i rodziny;
  - Kościoły lokalne mają rozeznąć, która z form przygotowania bezpośredniego byłaby najlepsza.
- b) W duszpasterstwie małżonków:
- uwzględniać fakt, że małżeństwo nie stanowi od razu rzeczywistości doskonałej i skończonej;

<sup>12</sup> AL, 295.

<sup>13</sup> Por.: AL, 302.

- pomagać uczyć się akceptacji współmałżonka takiego, jakim on jest (często niedoskonały, wezwany do rozwoju, *w drodze*);
- pomagać odczytywać małżeństwo jako przestrzeń spełniania się historii zbawienia, gdzie to, co kruche, staje się mocne w Bogu;
- korzystać z doświadczenia i towarzyszenia starszych małżeństw, ruchów, grup, doradców (zwłaszcza na początku drogi) – ważne jest zaangażowanie świeckich.

c) W sytuacjach trudnych i nieregularnych:

- duszpasterze powinni ofiarować wiernym światło wiary i współczującą obecność (na przykład w przypadku śmierci współmałżonka, dziecka... itp.);
- należy być świadomym wielości odmian tzw. sytuacji nieregularnych.

Autorzy *Wytocznych* przywołują następujące relacje spotykane w duszpasterstwie:

- 1.) Osoby opuszczone przez współmałżonka/ę oraz te, które odeszły, ale chcą powrócić, trwają w wierności i łasce sakramentu. Im należy się pełne miłości spojrzenie i wsparcie.
- 2.) Zrozumienie należy okazać tym, którzy po rozpadzie małżeństwa sakramentalnego zawarli nowy cywilny związek, ale starają się prowadzić życie chrześcijańskie, w wierze wychowują dzieci, a pragnąc uczestniczyć w pełni w Eucharystii, podjęli decyzję o życiu w relacji bratersko-siostrzanej.
- 3.) Za papieżem Franciszkiem biskupi zachęcają, aby duszpasterstwo podeszło do osób, które:
  - zawarły małżeństwo cywilne;
  - są po rozwodzie i stworzyły nowe związki, żyjąc jak małżonkowie;
  - mieszkają razem bez żadnego formalnego węzła.

Osoby te mogą być bardziej włączane we wspólnoty chrześcijańskie na różne sposoby, zważyć jednak należy, aby nie spowodować zgorzenia. Nie powinny czuć się ekskomunikowane, lecz mają doświadczyć, że Matka-Kościół troszczy się o nich<sup>14</sup>. Dlatego zachęca się do towarzyszenia takim osobom w rozeznaniu ich sytuacji. Jednak należy pamiętać, że podczas drogi rozeznawania wierni *nie zawsze*

<sup>14</sup> Por.: *Wytoczne*, 3; AL, 299.

znajdą potwierdzenie swoich własnych idei i pragnień, ale na pewno otrzymają światło, które pozwoli im lepiej zrozumieć własną sytuację<sup>15</sup>.

### **Wezwanie do pastoralnego rozeznania i logika integracji w świetle VIII rozdziału *Amoris laetitia***

Ostatnia część analizowanego dokumentu poświęcona jest bardziej szczegółowym kryteriom rozeznawania i wymogom logiki integracji. Przybliżymy je w następujących punktach:

Biskupi przypominają, że potrzebne jest *rzetelne rozeznanie* każdej sytuacji, z którą wierni zwrócą się do duszpasterza o pomoc.

Zbadanie stopnia odpowiedzialności powinno odbywać się na podstawie *stabilnych kryteriów normy moralnej* sformułowanej przez Magisterium Kościoła i opierającej się na Piśmie Świętym i Tradycji. Rozeznanie w pierwszym rzędzie polega na odniesieniu normy ogólnej do konkretnych osób z uwzględnieniem złożoności ich osobistej sytuacji<sup>16</sup>. Musi się ono odbywać *zgodnie z nauczaniem Kościoła i wytycznymi biskupa*<sup>17</sup>.

W procesie rozeznawania i integrowania nie może zabraknąć:

- rachunku sumienia;
- analizy obiektywnej sytuacji dzieci;
- analizy sytuacji opuszczonego małżonka;
- analizy prób i możliwości pojednania;
- uwzględnienia konsekwencji nowej relacji wobec pozostałej rodziny i lokalnej wspólnoty wiary<sup>18</sup>.

Biskupi przypomnieli o pierwszorzędnym znaczeniu kościelnego procesu sądowego, który może pomóc w obiektywny sposób doprowadzić do stwierdzenia nieważności pierwszego związku.

Gdy nie można stwierdzić nieważności związku, należy kontynuować rozeznanie o charakterze duszpasterskim, które pozwoli odpowiedzieć na pytanie: jakie formy integracji będą najbardziej wskazane dla danej osoby, aby odniosła ona największy pożytek duchowy? Rozeznanie to jest niełatwe, niezwykle odpowiedzialne i wymaga solidnego przygotowania duszpasterzy.

Trzeba na tym etapie rozeznania uwzględnić następujące sprawy:

<sup>15</sup> *Wytyczne*, 3; AL, 312.

<sup>16</sup> Por.: *Wytyczne*, 4.

<sup>17</sup> *Wytyczne*, 4; AL, 300.

<sup>18</sup> Por.: AL, 300.

- czy osoby żyjące w nieregularnych związkach zachowują wierność?
- czy poświęcają się dla dzieci?
- czy angażują się w życie chrześcijańskie?
- czy są świadome nieprawidłowości swego związku i życia w grzechu?
- czy pragnęłyby zmienić sytuację, w której się znajdują, lecz nie mogą tego uczynić bez zaciągnięcia kolejnej winy?

Podejmowane rozeznanie powinno mieć formę indywidualnego, konsekwentnego i długofalowego kierownictwa duchowego, i *może prowadzić do różnych, coraz głębszych form integracji ze wspólnotą kościelną*<sup>19</sup>. Na pewno nie może to być jedno lub nawet kilka powierzchownych spotkań. Wymaga konsultacji z kompetentnym duszpasterzem pracującym przy sądzie biskupim lub duszpasterzem rodzin. Ma mieć na względzie autentyczne dobro duchowe zainteresowanych osób<sup>20</sup>.

W zakończeniu *Wytocznych* biskupi polscy kreślą potrzebę wypracowania nowego Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin. Na jego podstawie będą mogły powstać diecezjalne lub metropolitalne instrukcje wykonawcze. Należałoby także powołać do życia ośrodki służby małżeństwu i rodzinie. Ważnym jest także wypracowanie programu przygotowania księży do podejmowania drogi towarzyszenia i rozeznawania sytuacji wiernych zwracających się z prośbą o pomoc. Nie mniej ważne jest zaangażowanie świeckich współpracowników, doradców, mężczyzn i kobiet, służących radą i doświadczeniem małżeńskiego i rodzinnego życia. Wszyscy potrzebujemy ćwiczyć się w umiejętności słuchania, patrzenia z życzliwością na drugiego człowieka, z gotowością przyjęcia go i okazania mu pomocy, aby rozbudzić w nim pragnienie ewangelicznego wzrostu i dojrzałości.

\*\*\*

Podsumowując powyższą analizę *Wytocznych pastoralnych do Adhortacji „Amoris laetitia”*, należy stwierdzić, że dokument w żadnym miejscu nie wspomina wprost, że osoby rozwiedzione, żyjące w nowych związkach mogłyby przyjmować Eucharystię, nie spełniwszy

<sup>19</sup> *Wytoczne*, 4.

<sup>20</sup> Por.: tamże.

warunku wolności od grzechu ciężkiego, który to warunek formułuje Adhortacja *Familiaris consortio* w punkcie 84 i przypomina Encykliki *Ecclesia de Eucharistia* w punkcie 37. Z ogólnego wydźwięku dokumentu wnioskować możemy, że Konferencja Episkopatu Polski w łączności z Magisterium Kościoła potwierdza obowiązywalność tradycyjnego nauczania na temat obiektywnego ciężaru grzechu cudzołóstwa, z którym mamy do czynienia w przypadku intymnego współżycia poza małżeństwem sakramentalnym. Dokument wykazuje daleko idącą powściągliwość w kwestii usprawiedliwienia okolicznościami łagodzącymi tego moralnego nieładu, traktowanego w biblijnie uzasadnionej doktrynie Kościoła jako akt wewnętrznie zły (*intrinsece malum*), którego kwalifikacji moralnej nie mogą zmienić ani intencje, ani okoliczności<sup>21</sup>.

Biskupi polscy, przypominając na samym początku wiążący charakter nauczania Encykliki *Humanae vitae* czy Encykliki *Veritatis splendor* oraz Adhortacji *Familiaris consortio*, a także uwypuklając walor hermeneutyki ciągłości, wpisali się swym stanowiskiem w nurt roztropnego duszpasterstwa autentycznej troski o duchowe dobro indywidualnych osób, jak i dobro całego Kościoła. Wydaje się, że słusznie ocenia polskie *Wytyczne* jeden z komentatorów, pisząc o nich, że stanowią one *udany balans doktrynalno-pastoralny pomiędzy wspólnie czującą troską o osoby w trudnych sytuacjach małżeńskich a ciągłością z tradycyjnym nauczaniem i praktyką Kościoła*<sup>22</sup>.

<sup>21</sup> Por.: Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, 81.

<sup>22</sup> Z opinii Filipa Mazurczaka przygotowanej dla Catholic World Report zamieszczonej w artykule A. Stelmach, *Między rozeznawaniem a tradycją. Media o wytycznych do „Amoris laetitia*, [online], [dostępny: <https://www.pch24.pl/miedzy-rozeznawaniem-a-tradycja-media-o-wytycznych-do-amoris-laetitia,60936,i.html>], [dostęp: 9.10.2018].

## Summary

On June 8, 2018, the 379<sup>th</sup> plenary meeting of the Polish Bishops' Conference in Janów Podlaski adopted the *Pastoral Guidelines for the Exhortation "Amoris laetitia"*. Having been drafted for a long period, the document underwent editorial changes and finally found approval. As is usually the case with significant moral and pastoral issues, the text attracted conflicting opinions. The progressive circles considered the document as highly conservative, while the conservatives pointed to a number of imprecise statements that could open up the possibility of liberal interpretation. The Polish bishops emphasize the need to serve the engaged, spouses and families as well as people living in irregular relationships according to the pastoral criteria proposed by Pope Francis: acceptance, accompaniment, discernment and integration. A reading of the document demonstrates that the Polish hierarchs have managed to find a balance between compassion and adherence to the Church's traditional doctrine.